

УДК 338.49

Л. Л. Кірова

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ТРАНСКОРДОННОМУ АГРОПРОМИСЛОВОМУ КЛАСТЕРІ

Анотація. Досліджено та проаналізовано напрямки розвитку ринкової і соціальної інфраструктури в транскордонному агропромисловому кластері.

Ключові слова: ринкова інфраструктура, соціальна інфраструктура, агропродовольчий сектор, агропромислові кластери, кооператив, спеціалізація, продовольство, конкурентоспроможність.

Summary. To probe and analyse directions of development of market and social infrastructure in a transfrontal agroindustrial cluster.

Key words: market infrastructure, social infrastructure, agro-food sector, agro-industrial clusters, cooperative, specialization, food, competitiveness.

Постановка проблеми. Соціальний і економічний прогрес в сільських місцевостях країн, що розвиваються, і в країнах з перехідною економікою тісно пов'язаний зі здібністю до нововведень і конкурентоспроможністю в агропромисловому комплексі як на місцевих, так і на міжнародних ринках. Конкурентна перевага значною мірою залежить від низки чинників, зокрема від таких характеристик попиту,

як, наприклад, відповідність вимогам місцевого ринку і силі тиску, який цей попит здійснює на вимоги щодо безпеки і якості продуктів харчування. Тому в органах місцевого самоврядування і центральних виконавчих системах управління різних країн розробляються такі стратегії підвищення конкурентоспроможності, які знаходяться у відповідності до споживчих стандартів, правил і очікувань населення щодо якості

© Л. Л. Кірова, 2018

Бібліографія ДСТУ:

Кірова Л. Л. Напрямки розвитку ринкової і соціальної інфраструктури в транскордонному агропромисловому кластері / Л. Л. Кірова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2018. — № 2 (42). — С. 36–40.

References (APA):

Kirova, L. L. (2018). *Napriamky rozvytku rynkovoi i sotsialnoi infrastruktury v transkordonnomu ahropromyslovomu klasteri* [Directions of development of market and social infrastructure in transfrontal agricultural cluster]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 2 (42), 36–40 (in Ukr.).

продуктів та їх безпеки, за сприятливими економічними умовами [1].

Там, де агропромисловий комплекс конкурентноспроможний в міжнародних порівняннях, він повинен відповідати стандартним вимогам відносно забезпечення продуктами харчування з необхідними живильними властивостями, високою якістю і безпекою. Тому в заходах державної та місцевих політик підтримки розвитку агропромислових кластерів необхідно передбачати створення в таких кластерах установ фіто-санітарного контролю, а також трансферу технологій, що забезпечують необхідні стандарти охорони довкілля, якості сільгоспсировини і продуктів їх кінцевої переробки. Окрім того, треба мати на увазі, що купівельна спроможність населення щодо продуктів харчування, система зберігання і доставки сільськогосподарської сировини, її переробки і забезпечення фізичного доступу до продовольства також мають бути розвинені, як і умови життя для людей, що проживають в сільській місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі питання, пов'язані з процесами кластеризації економіки і ролі сільськогосподарських кластерів та інших бізнесових мереж в сучасних умовах глобалізації, знайшли відображення в працях: О. Богми, М. Войнаренко, Д. Крісанова, А. Мокія, С. Мочерного, Ю. Пахомова, В. Савченка, Г. Семенова, С. Соколенка, В. Чужикова та інших. Цій проблематиці присвячено також дослідження багатьох авторів близького та далекого зарубіжжя, зокрема: Т. Адебойе, К. Надві, М. Пиоре, М. Портера, В. Прайса, К. Сейбела, В. Третьяка, П. Хазеля, Г. Хасаєва та інших.

Мета статті — розглянути та дослідити сутність ринкової і соціальної інфраструктури в транскордонному агропромисловому кластері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування інфраструктури аграрного ринку здійснюється за умови синхронного розвитку трьох його складників: маркетингового, фінансово-кредитного й інформаційно-консультаційного. Залишаючись самостійними і маючи власну функціональну спрямованість, складники інфраструктури аграрного ринку постійно взаємодіють та взаємно доповнюють один одного.

Функціонування національного аграрного ринку, який є сукупністю взаємопов'язаних, специфічних видів ринку, безпосередньо залежить від стану його інфраструктури та окремих її складників, які прискорюють та полегшують укладання і здійснення ринкових угод. Мета інфраструктури — забезпечити стабільне, безперервне функціонування господарських зв'язків в АПК, взаємодію суб'єктів аграрного ринку та вільне просування ресурсів, товарів і послуг на ринку. [2].

Основними принципами формування ринкової інфраструктури аграрного сектору є такі:

1. Наявність ефективної системи інфраструктурного забезпечення, яка визначає господарські взаємозв'язки між суб'єктами господарювання та регулює потоки товарів, послуг, фінансів, робочої сили, є обов'язковою умовою успішного функціонування ринкової системи господарювання.

2. Реформи, які відбуваються в країнах з ринковою економікою, що розвивається, мають на меті створення збалансованої ринкової економіки і одночасно сприяють розвитку усіх складників ринкової інфраструктури.

3. Важливим принципом формування інфраструктури є принцип її стабільності, який передбачає забезпечення стабільності не тільки функціонування основних елементів інфраструктури, але і їх законодавчого забезпечення.

4. Кожний елемент ринкової інфраструктури повинен відзначатися чіткою цільовою спрямованістю на ефективний розвиток економіки, гнучкістю до умов ринкового середовища, максимально задовольняти потреби суб'єктів господарювання та відповідати міжнародним і державним стандартам якості обслуговування, взаємодії і управління.

5. При формуванні ринкової інфраструктури необхідно враховувати зростання інтеграції української економіки у світові економічні структури при обов'язковому дотриманні національних інтересів.

Формування ринкової інфраструктури включає створення комплексної багаторівневої системи, метою якої є задоволення потреб споживачів та інтересів товаровиробників. Інфраструктура виконує функції розподілу, нагромадження, а також маркетингову, комунікаційну тощо. Особливостями розвитку елементів ринкової інфраструктури є те, що деякі з них почали відроджуватися лише кілька років тому. Це, насамперед, стосується товарних бірж. [3].

Метою формування мережі біржового аграрного ринку в транскордонному агропродовольчому кластері є створення конкурентного середовища, забезпечення структурної перебудови економіки регіонів сусідніх країн. Зважаючи на певні недоліки чинного законодавства щодо транскордонного біржового ринку, необхідно встановити статус товарної біржі як члена ТАПК — суб'єкта господарювання, що надає послуги з укладання біржових договорів, виявлення попиту і пропозицій на біржові товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельними операціями іншим членам ТАПК.

Чинне правове поле України не містить спеціальних законодавчих актів щодо створення і

діяльності оптових (гуртових) ринків та аукціонів з урахуванням особливості транскордонної співпраці. Проте для ефективного просування продукції АПК на ринки прикордонних регіонів та її реалізації важливо розвивати оптові, оптово-роздрібні продовольчі ринки, які утворюють керований, регульований механізм товарного обігу з відповідною інфраструктурою, що включає в себе комплекс торговельних, складських, адміністративних приміщень та допоміжних служб. Саме гуртові ринки та аукціонні торги за наявності попиту і пропозиції дають змогу забезпечувати максимальну відкритість процесу ціноутворення й встановлювати об'єктивні ринкові ціни. Така форма торгівлі є не лише індикатором ринкових цін, а й заходом зниження маркетингових витрат на цьому сегменті ринку та поліпшення культури ринкових відносин. Не менш важливим є фактор психологічного впливу відкритих торгів на подальшу поведінку партнерів. [3].

З метою удосконалення ринкової інфраструктури в транскордонному агропромисловому кластері необхідно створювати на пайових засадах сумісні торгові дома як низову ланку оптової біржової системи торгівлі. Пайовиками таких торгових домів можуть бути члени національних агропромислових кластерів (асоціацій) в прикордонних регіонах (товаровиробники, районні споживачі кооперативи, підприємства-переробники сільгоспсировини, торговельно-закупівельні організації, елеватори, транспортні організації, банки, інші представники районної інфраструктури, брокерські контори регіональних і центральних бірж, представники районних органів самоврядування і районних управлінь сільського господарства тощо).

У розвитку підприємництва, яке грає важливу роль у відродженні аграрного виробництва і сільських територій, певну нішу могла б зайняти сфера соціальних послуг в сільській місцевості. Тим більше що необхідність в ній обумовлена не тільки потребами населення, але і можливістю залучення інвестицій у всі види підприємницької діяльності. Адже чим більш облаштованою буде сфера життєдіяльності сільського населення в конкретному населеному пункті або сільському районі, тим вони будуть привабливіші для інвестора. Причому інвестиції можуть вкладатися не тільки у виробничу, але і соціальну сферу, збільшуючи мультиплікативний ефект розвитку сільських територій. Там, де ця сфера якнайповніше оснащена об'єктами інфраструктури соціального характеру і будуть найбільші притоки інвестицій, збільшиться приток населення і кваліфікованих працівників, таких необхідних для обслуговування нових машин і технологій, процес впровадження яких в аграрне виробництво,

як показує практика, відбувається з боку так званих стратегічних інвесторів. Такі їх дії обумовлені необхідністю створення стійких сировинних зон для переробних і торговельних підприємств АПК, які знаходяться в приватній власності у цих інвесторів [4].

Вибір форми інвестування і конкретних інфраструктурних об'єктів для інвестування залежить істотною мірою від того, чиї інтереси ці інвестиції представляють і чи можливе залучення до фінансування створення цих об'єктів приватних інвестицій бізнесу, населення та інших груп інтересів. Іншими словами, можливість бути реалізованими та ефективність подібних інвестицій значною мірою визначаються можливістю формування партнерства влади, бізнесу і громадськості (державно-приватного партнерства) для здійснення цих інвестицій. Відповідно, завданнями стратегічного планування розвитку аграрного сектору на всіх рівнях управління (включаючи місцеве самоврядування) є правильне визначення цільових установок і пріоритетів при ухваленні рішень щодо інвестування в ринкову інфраструктуру в сільській місцевості і ступеню участі в цих інвестиціях бюджетів всіх рівнів і приватних інвесторів [5].

Для цього слід виокремлювати дві групи стратегічних виборів при ухваленні рішень щодо інвестування в сільську ринкову інфраструктуру: 1) прагнення отримати очікувані результати, вимірювані цільовими критеріями (зростанням обсягу виробництва, підвищенням доходів і рівня зайнятості, диверсифікацією місцевого ринку праці, демографічними показниками); і 2) вибір ринку, на який орієнтується конкретна стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва на певній території, — місцевий, регіональний, національний або орієнтація на експорт. На жаль, в існуючій практиці розробки стратегій розвитку сільської місцевості часто взагалі ігнорується важливість інституційного забезпечення державно-приватного партнерства в розробці і реалізації подібних стратегій, а з методичної точки зору недоліком цієї практики є ігнорування необхідності розділення стратегічних виборів на вказані дві групи. Чітке уявлення про цільові пріоритети інвестування в розрізі двох вказаних груп виборів дозволить спочатку визначити, що є стратегією інвестування в розвиток певної сільської території, а потім — чи можна повернути до реалізації цієї стратегії приватні інвестиції і чи будуть вони грати істотну роль [4].

Задля забезпечення ефективного державно-приватного інвестування доцільно, перш за все, розглянути детальніше першу групу стратегічних виборів інвестування в сільську ринкову інфраструктуру з позицій можливості залучення при-

ватних інвестицій і форм державної підтримки. Очікувані результати реалізації інвестицій в розвиток ринкової інфраструктури в сільській місцевості можна розділити на три основні цільові орієнтири.

Орієнтир на зростання виробництва — інвестування у фізичну інфраструктуру для підвищення продуктивності (наприклад, зростання обсягу виробництва, продуктивності праці, прямих інвестицій в технологічне оновлення і підвищення ефективності виробничих процесів), яке викликано поліпшенням водопостачання, енерго- і телекомунікаційних мереж, транспортування сільгосппродукції. Альтернативна стратегія інвестування в зростання виробничих показників може бути спрямована на поліпшення соціальної інфраструктури, що підвищує якість життя в сільській місцевості, що, у свою чергу, зробить непрямий вплив на підвищення продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві. Наприклад, розвиток житлового будівництва і підвищення якості комунальних послуг, таких як водопостачання і каналізація, електрифікація і газифікація будинків, поліпшення охорони здоров'я і базової освіти, транспортного обслуговування, що дозволяє сільським жителям економити час на поїздки в районний або обласний центр, — все це може підняти трудову активність і стимулювати зростання продуктивності праці у виробничих процесах. Така стратегія в короткостроковому тимчасовому відрізку може бути більш витратною з погляду залучення бюджетних коштів. Але, з іншого боку, вона може забезпечити стійкіше зростання продуктивності аграрного виробництва в довгостроковому періоді. У цьому випадку участь приватного бізнесу в розвитку ринкової інфраструктури великою мірою буде зв'язана з цікавістю до інвестування в об'єкти, які безпосередньо зумовлять зростання ефективності виробництва, тоді як громадські організації, що представляють інтереси населення, більшою мірою будуть орієнтовані на розвиток соціальної інфраструктури. Завданням владних структур в цьому випадку буде забезпечення балансу інтересів цих двох груп.

Орієнтир на диверсифікацію аграрного виробництва потребує інвестування в інфраструктуру, яка сприятиме розширенню бази аграрного виробництва, традиційно орієнтованого на монокультуру (підготовка кадрів, розповсюдження досвіду, навиків і технологій альтернативних культур або галузей аграрного виробництва), залученню населення до переробки продукції сільського господарства. Підтримка такої стратегії розвитку ринкової інфраструктури засобами бюджетів різних рівнів може реалізовуватися шляхом пільгового кредитування

або гарантування банківських кредитів для приватних інвесторів.

Орієнтир на забезпечення зайнятості може бути пов'язаний з диверсифікацією місцевого ринку праці, тобто розширенням бази економічної активності в сільській місцевості шляхом залучення населення до альтернативних джерел доходів (наприклад, до промислів, сільського туризму тощо). Участь центральних і місцевих органів влади в підтримці подібних інфраструктурних об'єктів не обов'язково слід реалізовувати у виді прямого інвестування. Тут можуть бути застосовані інші форми підтримки: пільгове оподаткування, надання землі і приміщень в оренду безкоштовно або за пониженими ставками, пільгове кредитування, соціальне (державне або місцеве) замовлення [5].

Висновок. Роль приватних інвестицій у створенні або функціонуванні (наприклад, на концесійних основах) ринкової і соціальної інфраструктури в сільській місцевості необхідно оцінювати не тільки з позицій зниження навантаження на бюджети різних рівнів і розподілу фінансових ризиків у реалізації подібних проектів. Ефективність такої участі слід розглядати з більш ширших позицій, а саме, наскільки така форма партнерства влади, бізнесу і громадськості забезпечить поліпшення результатів стратегії розвитку аграрної інфраструктури, активізує населення на досягнення її цілей, приверне додаткові ресурси і створить ефективний суспільний контроль над процесом реалізації цієї стратегії.

Реалізація програм розвитку ринкової та соціальної інфраструктури в сільській місцевості на засадах партнерства влади, громадськості і бізнесу повинна супроводжуватися сприянням створенню та розвитку місцевих бізнес-асоціацій, інших регіональних представництв сільгоспвиробників, які б опікувалися соціально-економічними інтересами сільських громад.

Література

1. Santacoloma, P., Suarez, R., Riveros, H. (2007). Strengthening agribusiness linkages with small-scale farmers. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 77 p. (in Eng.).
2. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. — К. : Інститут аграрної економіки, 2008. — С. 219.
3. OECD — FAO Agricultural Outlook 2008—2017. — Brussels, OECD/FAO, 2008. — 73 p.
4. Намазбеков М. Н. Глобализация и факторы влияния на развитие агропромышленного комплекса мировой экономики / М. Н. Намазбеков // ANALITIC : аналитическое обозрение. — 2008. — № 6. — С. 30—32.
5. Кушнір І. В. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України : монографія / Іван Васильович Кушнір. — Миколаїв : Миколаївська обл. друкарня, 2011. — 122 с.

References

1. Santacoloma, P., Suarez, R., Riveros, H. (2007). Strengthening agribusiness linkages with small-scale farmers. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 77 p. (in Eng.).
2. Sabluk, P. T., Bilorus, O. G., Vlasov V. I. (2008). *Globalizaciya i prodovolstvo* [Globalization and food]. Kiev, Instytut ahrarnoi ekonomiky Publ, 219 (in Ukr.).
3. OECD (2008). *FAO Agricultural Outlook 2008–2017*. Brussels, OECD/FAO.
4. Namazbekov, M. N. (2008). *Globalizaciya i faktori vliyaniya na razvitie agropromishlennogo kompleksa mirovoi ekonomiki* [Globalization and the factors influencing the development of the agro-industrial complex of the world economy]. *ANALITYC*, 6, 30–32 (in Russ.).
5. Kushnir, I. V. (2011). *Finansovo-kreditne zabezpechennya rozvitku agrarnogo sektoru ekonomiki Ukraini* [Financial and credit support for the development of the agrarian sector of the Ukrainian economy]. Mikolayiv, Mikolayivska obl. drukarnya Publ. (in Ukr.).